

Birinci Toplantı

Saat 14.15¹⁵

Başkanlık Kuru :

Başkan : *Bn. Afet*

Sekreterler : *Bn. Esmâ Nayman*

B. İ. Müştak Mayakon

Başkan — Celseyi açıyorum. Dünkü zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 28 ağustos 1936 cuma günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında Atatürk'ün yüksek huzuriyle, Bay Nuri Conker'in Başkanlığı altında beşinci toplantısını yaptı. İlkönce geçen toplantının zptı okunarak aynen kabul edildi.

Ondan sonra, Başkan, söz sırası Kurum adına tez vermiş olanlardan Bay Dilaçar'a geldiğini söyledi ve Bay Dilaçar «Güneş - Dil Teorisinin Antropolojisi» adlı tezini izah etti.

Başkan saat 15,45 te istirahat için celseye 15 dakika fasıla verdi.

16 da ikinci celse yine Bay Nuri Conker'in başkanlığında açıldı. Başkan söz sırasının Dr. Mehmet Ali Ağakay'a geldiğini söyledi. Ve Dr. Ağakay «Güneş -

Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri» konulu tezini izah etti ve celse tatil edildi.

5 dakika istirahatten sonra, 17,30 da yine Bay Nuri Conker'in Başkanlığında toplanıldı. Başkan Bay İsmail Hami Danişmend'e söz verdi, ve Bay Danişmend kürsiye gelerek «İşaret dili ve tasrihsiz fiil» isimli tezini izah etti.

Ertesi gün saat 14 te toplanmak üzere 17,55 te toplantıya nihayet verildi.

Başkan — Zabıt hakkında söz söylemek istiyen varmı?

Dünkü zabıt aynen kabul edilmiştir.

Bugün söz sırası Kurultayımıza iştirak etmiş olan ecnebi bilginlerininidir.

Söz Atina Üniversitesi Filoloji Professörü Bay Anagnostopulos'undur.

(Profesör beyanatını Fransızca olarak okudu [1].)

---

[1] Fransızca metin, Ekler: No. 4.

Başkan — Bu beyanatın Türkçesi okunacaktır.

Türk Dil Kurultayında hazır bulunmam hakkında lûfen vaki olan daveti geç aldığım için Türkçe ve Grekçenin mütekabil tesirleri hakkında vermek istediğim tezi hazırlıyacak vakit bulamadığıma müteessifim.

Bu tez, iki kavmin, aynı zamanda tarihlerini aydınlatacak ve müşterek hayatlarını, medeniyet bakımından birlikte çalışma yolundaki mesailerini gösterecek mühim bir bahistir. Bunu gelecek Kurultaya kadar hazırlıyacağımı vadedirim.

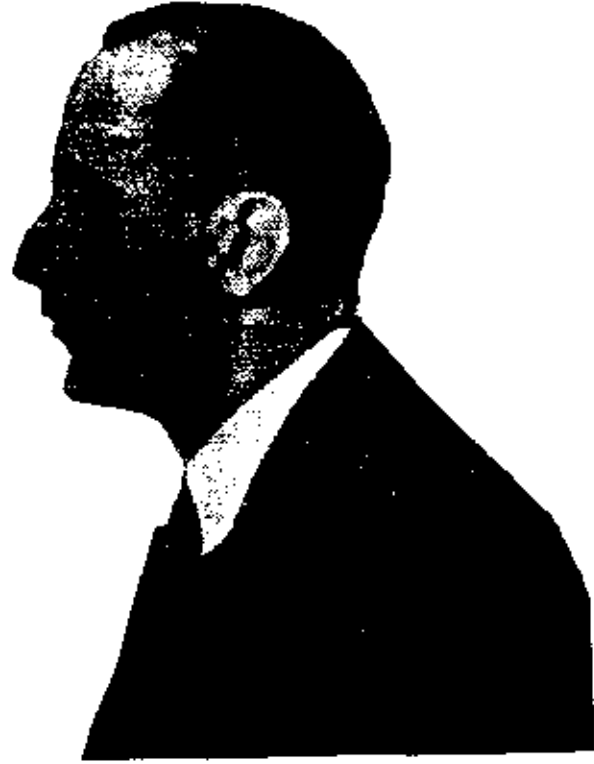
Bugün, sadece, kibar dost Türk Milletinin mukadderatını dahiyane ve münevverane bir surette idare etmek gibi eşsiz bir imtiyaz ihraz etmiş olan ve entellektüel kültürün âlicenap hamisi sıfatiyle, eskiden sultanlara ikametgâh olan bu saraylarda ilim ve edebiyatın sönmez meşalesini parlatan Son Ekselans Cumurreisi Atatürk'e derin saygılarımı sunmakla iktifa edeceğim. (*Alkışlar*)

Aynı zamanda Kurultay Başkanını ve Kültür Bakanını da saygı ile selâmlarım. Kültür Bakanı, Türk Dil Kurumunun Başkanı sıfatile ve aynı kurumun yorulmak bilmez Genel Sekreteri olan Bay İbrahim Necmi Dilmen'in ve sair bilginlerin yardımıyle Türk ilmi hakkındaki araştırmalarda kuvvetli bir teşvik ve cidden şayanı dikkat bir entellektüel hareket yaratmağa muvaffak olmuştur.

Atatürk'ün ve münevver arkadaşlarının yaptıkları işler arasında kendilerine en çok şeref verenlerden biri olan Türk yazısına ve Türk Diline ait büyük inkılâbı yakından tetkik etmekle ve Türk arkadaşlarının araştırmaya ve faaliyetlerinin objesi ilmî mesailin neler olduğunu öğrenmekle pek mesudum.

Bu kongreden elde edilecek neticelerin müstakbel Türk Dilciliğinin inkişafı için çok verimli olmasını bütûn kalbimle dilerim. (*Sürekli alkışlar*)

Başkan — Söz Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü Bay Jean Deny'nindir.

TÜRKÇEDE «LER» EDA- TININ MENŞEİ

Burada arzedeceğim mütalealar yeni değildir. Ben bunları 1924 te Paris Dilcilik Sosyetesinde de arzetmiştim. Ve o tarihte aynı sosyetenin toplantılarına ait bir zabıtta bu mesrudatımın karanlık görünecek derecede muhtasar, iki üç asırlık bir hulâsası intişar etmişti. Bu birkaç satır, sonradan, Finlandiyalı Türkolog Bay Räsänen ile daha muahhar bir zamanda Krakovili maruf âlim Bay Kovalski tarafından iktibas edildi. Bununla beraber Bay Kovalski benim bu husustaki noktai nazarıma iştirak etmemektedir; ve kendisinin o aynı makalesinden öğrendim ki benim nazariyem daha geçen asırda, Macar bilgini Munkacsy tarafından serdedilmiş bulunuyormuş. Ancak kullandığı lisanı anlamadığımızdan, Bay Kovalski de, ben de, bunun künhüne erememişiz.

Munkacsy'nin bana takaddüm etmiş olması, benim için sukutu hayali mucip olabilirdi. Fakat ben onun bu takaddümünde, bilâkis, nazariyemi takviye edecek bir mahiyet gördüm.

Malûmdur ki iptidaî Türk dilinde bizim süstantif adını verdiğimiz «être = olmak» fiili yoktur.

Ve meselâ: «ben - im; sen - sin; o - dur» demek için: «Ben Türk, sen Türk, ol Türk» denirdi.

Cemi sıygası da aynıyle: «Biz Türk, siz Türk, olar Türk» şeklinde ifade olunurdu. Gaip sıygası zamirinin bu şekline hassaten dikkat olunmasını dilerim. (Bugün olsa, diğer şahıs ve işarî zamirlere kıyasen *onlar* denir.)

Vuzuh kaygusile, Türklerin, şahsî zamiri müsnetten sonra tekrar etmek itiyadını erkenden edinmiş oldukları anlaşılıyor.

*Ben Türk ben,
Sen Türk sen,
Ol Türk ol,
ve böylece, ta:
Olar Türk olar... a kadar.*

Esasen, bugün dahi Şark Türk lehçesinde aynı şekil muhafaza edilmektedir.

*Men Türk men,
Sen Türk Sen, ilâh...*

İkinci zamir, mükerrer bir eleman olduğu için daha hafif tekelüm edilirdi, ve eccent toniği taşıyan müsnet ile kaynaşmış matlûp bir kelime olmak istidadını gösterirdi:

Ben Türk - ben,

*
* *

Bu tekâmülün ilersine gitmeden, *ol Türk ol* gaip sıygasının vaziyetine dair bir parantez açıyorum. Onun bu şekli pek eski zamanlarda teyyüt etmiştir. (Kaşgarî, IX uncu asır). Yine aynı Kaşgarî de, menfî şeklinde, ve *ol* dan önce getirilmiş *dağ* nefi edat ile bulunur:

Ol Türk dağ ol.

Bugün kullanılan *değil* kelimesinin aslı bu *dağ-ol* dur. Demek oluyor ki; *Ol* zamiri menfî şekle iz bırakmış, fakat müspet şekilde, *dur - mak* fiilinin muzarii ile tebadül etmiştir ki tıpkı lâince mukabili bulunan *stare* kelimesi gibi burada (être = olmak) fiilinin yerine kaim olmuştur. (Fransızca: *esté* yerine *j'ai été*, İtalyanca: *sono stato*, vesaire ile mukayese oluna.)

Böylece, *ol Türk - durur* denir ve Osmanlıca şiirlerde bir dal harfinden sonra çifte rı koyarak yazılır, ve meşruten *dürür* diye telâffuz edilirdi.

Modern Türk dilinin *dur, dür, dır, dir* ekleri bu şekilden doğmuş ve yine aynı şekil Şark Türk lehçesinde, kendiliğinden *di* olarak kısaltılmış ve Altay lehçesinde de bir *t* den ibaret kalmıştır.

Binaenaleyh *-dir* şekli, daha eski bir şekil olan *ol Türk - ol*, cemi: *olar Türk olar* ın nispeten gecikmiş bir kaimidir.

Ben Türk - ben, Sen Türk - sen vesaire şekilleri tekâmül eylemekte devam etmişlerdir. ki bu tekâmülü eski Osmanlıca metinlerde açıkça takip edebiliriz. Kaynaşmış zamirlerin telâffuzu gittikçe tegayyür etmek istidadını göstermiştir. Nasıl ki *barmak, varmak; birmek te vermek* oldu ise, *ben* de önce *ven, sonra* da *-en* ve *in* olmuş ve nihayet bu iki unsur da genze intikal ederek *-em* ve *-im* şekline girmiştir.

Bu suretle, bugünkü şekli, sessiz bir harfle başlayan müsnetlerin önüne *-im* ve sesli harfle başlayanların önünde de *-vim* olmak üzere *(y)im* dır. Je suis = *ben - im* anlamındadır; lâkin Türkler, haklı olarak buna edat adını vermişlerdir. Filhakika o, ses armonisine tâbi hakikî bir ektir ve: *ben Türk - üm* denir.

Aynı zamanda, bu terkinin esasen aslî bir unsur olan birinci *ben*'i zaitleşmekte olup, badema: *Türk-üm*, yahut ki daha vazih olmak istenilirse, *ben Türküm* demek yetecektir.

Cemide de, *Biz Türk - biz*, *Biz Türk - üz*'e müncer olmuştur.

Muhatap sıygasında iş daha da basitleşmiştir: *Sen Türk - sen*: (Sen) Türk - sün olmuştur. *Siz Türk - siz*, uzun müddet bu şekliyle tutunmuş, ve sonradan; mülkiyet ifade eden ekle bilmünasebe (Siz) Türk sünüz'e inkılâp etmiştir.

Şimdi, gaip sıygası kalıyor, müfredi *ol Türk - ol*, cemi *olar Türk-olar*. Münferit şekilde, *ol* tagayyüre uğramış, fakat yukarda dediğimiz gibi *durur* ile istikbal edilmiştir. Cemide, hiç değilse bize göre, *olar* ın o su düşmüştür ki, bu düşme keyfiyeti her dilde sık sık vakidir. Ve ezcümle Türkçede *oş-im-di, şimdi* kelimesini vücade getirmiştir.

Lar bir ek olmuş ve *olar Türk - olar* yerine, (daima mümkün olan *onlar* Türk şekli mevcut olmakla beraber), (onlar) Türk-ler denmiştir. Demek oluyor ki daha eski zamanlarda, *Türk - ler* tabiri «onlar Türktür» mefhumunu ifade etmiş ve buradan da gayet tabîi olarak, ve mevzuu bahs olan kimseleri göstermek için mutlaka bir de el işareti yaparak «(İşte) Türkler» anlamına geçilmiştir. Sonra, işarete de lüzum kalmıyarak, *ler* eki, gramer bakımından cemi edatı kıymetini kat'î olarak elde etmiştir.

İşte, benim noktai nazarıma göre, cemi edatı olan *ler, lar*, onlar manasına gelen *olar* zamirinden bu suretle çıkmıştır.

Tarifteki şahsî şekilleri ekseriya, mûsnet olarak bir ismi - meful ihtiva eden eski nominal cümelerden ibaret bulunduğundan, aynı müta-lea *olar gelmiş olar* = (*onlar*) *gelmiş - ler* şekilleri için de varittir.

Burada zikrettiğimiz şekle gelince Fransızca karşılığı olan *ils sont venus* tabiri, gerçi tesadüfî olarak Türkçe - *ler* ile Fransızca *ils sont* un tamamen tekabülünü gösterir .

*
* *

Bu nazariyeyi teyit eden şudur ki, *ler* cemi edatı, prensip itibariyle cemi işareti kabul etmiyen bazı değişmez unsurların bile sonuna getirilebilir.

XVIII inci asra ait bir vesikada şu ibare yazılıdır: *kabaili Tatar muharebeye ikdam üzere - ler - dir*.

Eski uslûba daha müsait bulunan nezaket formüllerine, hâlâ bugün «Efendiler evdeler mi? Yoksa neredeler?» suali kullanılmakta ve buna cevap olarak ta: «Buradalar» denmektedir.

Bu misallerde, esasen lokatif bir kelimenin cemilendirilmek istendiği anlaşılıyor. Halbuki buna Türkçede imkân yoktur. Zira o zaman, cemi edatını lokatiften önceye koymak lâzımgelir ki, böylece hâsıl olacak *ils sont* (à la maison etc.) manasına olan eski kullanım tarzının bir

Hakikatte bu bir görüştür. Burada *ler* bir cemi eki değildir; ancak *ils sont* (a la maison etc.) manasına olan eski kullanım tarzının bir nevi artığıdır. (Misallere bakıla).

*
* *

Kendi izahım, bana yüksek Türkolog Müteveffa M. Bang'ın izahından üstün gibi geliyor. O zat *lar*'ın (katılmak) anlamında *ular* yerine kaim olduğunu ileriye sürüyordu. Filhakika *ula - mak* mastarı *ulati, ulayu* vesaire gibi kolayca zarf, ve hattâ rabıt edatı olabilen şekiller doğurmuştur. Lâkin bu tabirlerde cemi anlamı yoktur. Esasen Profesör Kowalski de Bang'ın nazariyesini kabul etmemiştir.

*
* *

Verdiğim izahat ortaya başka bir mesele çıkarıyor: Eski cemi şekli *olar*, müfret şekli *ol* ile mukayese edilecek olursa her iki kelimenin arasındaki farkın *ar* unsuruna inhisar ettiği farkedilir.

Bundan da, bir zamanlar, *ler* den daha eski bir cemi edatının mevcut olduğu ve bunun da *er, ar* şeklinde bulunduğu neticesine varılır.

Bu noktâi nazar, *biz* ve *siz* cemi zamirlerinin ekleriyle bu eki mukaseye imkânını verdiğiinden dolayı daha kolayca kabili müdafaadır. Filhakika *z* ve *r* Türkçede kolaylıkla tebadül eder: *göz: görmek - gelir: gel - mez, gibi...*

Bay Kowalski, esas itibariyle makul bulduğu benim nazariyeme karşı en büyük itiraz olarak diyor ki: Yalnız *olar* değil bir de *bular* (bugünkü lehçeye göre *bunlar*) şekli vardır ve *bular*, müfret *bu* ile mukayese edildikte, *lar* şeklinde bir cemi edatının mevcudiyetini akla getirir.

Bu iddianın karşılığı basittir: *bular*, zamirlerde birçok emsaline tesadüf edilen kıyasî bir şekildir. *Olar* a kıyasen vücade getirilmiştir. Dikkat edilmelidir ki, bu *-er* eki ile onun hem cinsi olan *-z*, zamirlere has gibi görünür; çünkü isimlerin evvelce başka bir cemi, (*kollektif*) adı vardı ki *-en* idi. Kâşgarî bu hususta iki misal veriyor: *Oğul* un cemi *oğul - an* a mukabil *oğlan*, ve *er* in cemi *er - en*. Bunlar halen müfret olarak kullanılır.

Bu *en* eki, Orhon kitabelerinde görülen *gün (elgün)* kollektif eki ile pek âlâ münasebattar olabilir.

*

* *

Hulâsa, benim kanaatime göre *ler* edatı, *ol* (bugünkü şekliyle *o*) zamirinin cemini temsil etmektedir. Ve cemin hakikî şekli, daha doğrusu şekillerinden biri, - zira bunlardan daha birçok vardır - (*-ar*), (*-er*) dir.
(*Alkışlar*)

Başkan — Söz İstanbul Darülfünunu eski Profesörlerinden Alman Türkoloğu Dr. Bay Giesse'nindir.

Bayanlar, Baylar.

Türk Dil Kurultayına ikinci defa olarak iştirak şerefini bana başışlıyan Türk Dil Kurumuna en derin saygılarımı sunmakla öğünürüm.

Alman ilim âleminin mümessili ve Almanyanın en yaşlı Türkoloğu sıfatıyla Türk Kurultayını yürekten kutlular ve şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da önemli sonuçlar dilerim.

Türkiyede son yıllarda dilcilik alanında yapılagelen hamleleri takip etmek ve bunun tanığı olmak benim için gerçekten bir sevinçtir.

Türkoloğ olarak geçirdiğim kırk yılın akınına kısaca gözden geçirirsem yüreğim sevinçle doluyor, göğsüm kabarıyor. Otuz yedi yıl önce üniversite tahsilimi bitirdikten sonra Türkiyeyi yakından tanıyarak pratik bilgi toplamak üzere İstanbula geldiğim zaman, ilk işim halk arasında girift Osmanlı dili yerine gerçek arık dil yaratmak için ne gibi denemeler, kalkınmalar olduğunu kestirmek olmuştı. Daha bugün gibi hatırlıyorum. İstanbuldaki Alman mektebinin Türk Öğretmeni Kemal'in yardımıyla Türk Şairi Mehmet Emin'i tanımak şerefini almıştım. Mehmet Emin şiirlerini bana okumuş ve gelecekteki plânlarını, düşüncelerini anlatmış idi. O vakitler ilk olarak Mehmet Emin'in şiirlerini Almancaya çevirmiş ve edebî vargılarını Alman bilgi âlemine tanıtmıştım. Fakat

o vakitler Türkiyede olduğu gibi Almanyada dahi bu emellere kulak verilmemiş ve tahakkukuna imkân görülmemiştir. Lâkin bu zaman zarfında bütün muhalifler sustu ve vakıanın gücü karşısında ortaya atmak istedikleri itirazlar ortadan kalktı. Atatürk'ün yüksek iradesi Türk dilini pratik olarak yarattı ve bu suretle dil ilmine yeni bir hız verdi ve böylece dil ilmi Türk dilinin tarihsel inkişafını takip ve tesbit etmek ödevini üzerine aldı. Türk dilinin araştırmalarını takip edenler için de Yakut, Uygur gibi Türk lehçeleri araştırmalarının hayli genişlemesi ve derinleşmesi yanında on dördüncü yüzyıla ait Türk dil malzemesinin tanınmasının da arttığını görmek büyük bir sevinçtir. Çünkü bu yüzyılın Süheyl ve Nevbahar, Âşık Paşa, Tezkerei Evliya, Yunus Emre... gibi eserleri zamanının bütün diğer Türk lehçelerinin en zengin bir malzemesini teşkil eder.

Garip tesadüftür ki Üçüncü Türk Dil Kurultayının yapıldığı 1936 yılında bir sıra Türk dil bilgisini alâkadar eden eserler çıkmıştır. Türkiyede çıkanları hepimiz bildiğiniz için bunları saymıyorum. Yalnız Alman dilinde çıkmış olup bazılarının haber alamadığını sandığım eserleri anmak isterim. İlkın Kopenhag'da çıkan K. Grönbec'in Türk dil yapısı var ki şimdilik yalnız birinci kısmı çıkmıştır. Bunun hakkında etraflı konuşmak istemiyorum. Çünkü kitabın başlığı her türkoloğun hafızasında kolayca yerleşir. Buna karşı başlığına ve mutad olan dil bilgisi telâkkesine göre aslında türkolojiyi alâkadar etmediği halde Türk dilciliği için fevkalâde önemli ve çok dikkate şayan bir esere dikkatinizi çekmek isterim. Çok değerli bir dil âlimi olan Karl Meinhof'un çıkardığı bu eserde, geçen Kurultayda huzurunuzda izahına yeltendiğim ve Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmenin Türk Dil Bilgisi kitabında anlattığı Dil Tarihi münakaşasını ortaya koymaktadır ki yüksek heyetinizin henüz bundan haberdar olmadığını sanıyorum. Kitabın adı «Flexion Dillerin Zuhuru» dur. Afrika dillerinin büyük müdekkiki olan müellif Hamburg Üniversitesi Profesörüdür. Müellif bu eserde iğilen veya bükülen demek olan flexion dillerin zuhuru hakkında kendisi kadar kimsenin bilmediği, Afrika dillerini araştırıyor. Türk dili tezahüratının çok nadir olarak anlaması ve kaynak olarak kullandığı eserlerde yalnız Yeliçka (Yehlitschka) nın «Türk konversasyon grameri» ile Heinrich Winkler'in «Ural - Altay Dilkökü» eserinin kullanılmış oluşu Türk dil bilgisi alanındaki anlayışının pek az olduğunu gösteriyor. Türkçenin flexion dillerden sayılmadığı ve Meinhof'un Türkçe bilgisinin anmağa değmediği halde benim geçen Dil Kurultayındaki maruzatıma en iyi bir delil teşkil ettiği gibi Türk dil bilgisi için de gayet önemli olduğunu söylemek isterim. Sayfa on ikide şöyle söylüyor:

«Flexion dillerin zuhuru hakkında yapılacak araştırmalar için bir Afrikanistin işe başlaması çok faydalı olur. Çünkü Afrikanistin alışma alanı daha ziyade flexion sayılmıyan dillerle uğraşır». Türkoloğ da flexion sayılmıyan dillerle uğraştığından Afrikanistin demek istediği Şey bir Türkoloğ için de aynı derecede önemlidir. Meinhof Afrika dillerini inceliyerek flexion dillerin diğer dillerden nasıl çıktığını gösteren geçit Őekillerini tesbite alışıyor. Demek ki Afrikanın flxion dillerinden flexion dilleri izah ve tayin ediyor. Meinhof, flexion mefhumunu müs-pet, kat'î bir mefhum olarak alıyor, ve bu delilleri aynı mefhum altında topluyor. Fakat flexion dillerin tayini işinde bocalıyor. Flexion diller hangileridir:

Meinhof, isimlerin ahval ve fiillerin tasrif Şekli bulunan dillerin flexion sayılabileceği suretindeki mutat tarifi kifayetsiz buluyor. İkinci olmak üzere; kelime kökünün değişmesinin flexion dillerin alâmeti olduğu iddiasına karşı da flexion dillerde dahi birçok hallerde kökün değişmemiş olduğunu söylüyor. Üçüncü olarak; cemi teşkilinin tenevvü iddiasını da isabetsiz sayıyor. Farik alâmet sayılan noktaların araştırmasına devam ederek yalnız kelimelerin erkeklik veya dişiliğini gösteren alâmetin flexion dillere has olduğunu buluyor. Şu suretle Şimdiye kadar flexion mefhumıyla münasebeti olmıyan bir hususiyeti flexion dillerin alâmeti olarak alıyor ve böylece de eski dil âleminde teamül halinde kullanılagelmekte olan flexion mefhumu ortadan kalkmış bulunuyor. Keza felxion dillerin birçoğunun flexion hususiyetini artık kaybetmiş olduklarını da tesbit ediyor.

Dillerin ırkla tetabuk etmediklerini ve flexion dillerin bütün ırklar arasında bulunduğunu itiraf etmekle beraber flexion dillerin beyaz ırka mahsus olduğunu söylemek istiyor. Flexion dillerin Hindo - Cermen, Samî ve Hamî ırklar tarafından konuşulduğuna göre bunu Şöyle izah etmek istiyor: Ya bu üç dil aslında bir kaynaktan çıkmadı, yahut her üçü de birbirinden ayrı olarak flexion suretinde inkişaf etmiştir. Bundan sonra flexion dillerin aslı olamıyacıklarını bilâkis bir bazalttaşı gibi muahhar bir teşekkül halinde flexion diller arasında durduğunu söylüyor. Fakat son olmak üzere flexion dillerin diğerlerinden vuzuhla ve kat'iyetle ayrılmadıklarını söylüyor ve dilleri bir kaynaktan çıkmış olarak mütalea ediyor.

Dillerin tehalüfünü telâffuzdaki tazyik aksaniyle musiki aksanının muhtelif surette ayptığı tesire hamlediyor. Aksanın yaptığı değişikliklerin tarif ve tavsifi o kadar üstadane yapılmıştır ki ben hiçbir kitapta bu kadar kısa ve bu kadar vazıh bir benzerini görmedim. Bu nokta benim

son kongredeki görüş tarzını teyit ettiğinden o tezimi gözden geçirmeği tavsiye ederim.

Meinhof'un mütaleası kısaca şöyledir:

İzole dillerde her hece aynı derece kuvvetle seslendirilir. Çünkü her hecenin değeri aynı derecededir. Demek ki burada bir tazyik aksanı yoktur. Buna karşı her kelimenin musiki aksanı vardır. Bu musiki aksanı yahut ton, kelimenin zuhûriyle aynı zamanda vücut bulur ki bu hâdise fonetik yardımıyla ilmî ve exact olarak tesbit edilebilir.

Buna karşı tazyik aksanının mahiyeti kat'î şekilde tayin edilememektedir. Önce de denildiği gibi izole dillerde yalnız musiki yahut ton aksanı vardır. Meinhof Afrikanın Eve oymağının izole olan dilinde yalnız musiki aksanının varlığını tesbit etmiştir.

Bitişik olan agglutine dillerle flexion dillerde belki kelimeler birkaç heceyi ihtiva ederler ki biz bunlara form elemanları deriz. Demek ki uzun kelimeler husule gelince bunların telâffuzundan teneffüs tarzı, taksimi tanzim edilmek gerektir. Onun için hecelerle tazyik kuvveti hakkında görüşmek icap ediyor. Önce andığım Eve dilinde geçit noktası olarak alınabilecek, yani birkaç heceden ibaret kelime kabul edilebilecek cümle kısımlarının telâffuzunda Meinhof yerlilerin ilk heceyi daha ziyade seslendirdiklerini söylüyor. Demek ki nefes tazyiki burada ilkin en kuvvetli bir surette oluyor ve gitgide gevşiyor. Aynı hâdise meselâ Fince ve sairede dahi görülür. Şu halde burada tazyik aksanı kelimenin kökünü teşkil eden ilk hece üzerinde oluyor. Meinhof bu tabii olan tazyik aksanına ritmik diyor. Ve insanın şuuru ile husule geldiğini söylediği diğer bir tazyik aksanına etimolojik diyor.

İmdi, tazyik aksanı, seslendirilmeyen vokallerin hafif olarak, telâffuz edilmelerini, icabında büsbütün ortadan kalkmalarını istilzam ediyor. Buna karşı telâffuzda tazyik aksanı olmayıp ta musiki aksanı olan dillerde vokaller olduğu gibi dururlar. Çünkü musiki tonunun hamili hecenin vokalidir. Çünkü musiki tonu ses şeritlerine dayanır ve bu yüzden ancak vokal veya sesli konsonantlarla husule gelebilir. Halbuki tazyik aksanının hüküm sürdüğü yerlerde vokal hafifliyor veya kayboluyordu.

Şu suretle flexion ve agglutine dillerin, aksanın tehalüfü dolayısıyla husule geldiği açıkça anlaşılıyor.

Benim ikinci Kurultaydaki tezimin üçüncü noktasını teşkil eden görüş tarzı Meinhof'un araştırmalarıyla teyyüt ediyor. Ben türkçenin bize isim ile fiilin aslında aynı şey olduğuna dair bol misaller, nümüneler verdiğini anlatmıştım. Meinhof kitabının 85 inci sahifesinde bu hususta şöyle söylüyor: Her kelimenin aynı zamanda hem isim ve hem

fiil olabilişi, primitif bir dilde süje ile genitif arasında bir münasebetin bulunuşunu gösterir. Meselâ isim halinde olan adamın vuruşu ifadesi adam vuruyor suretinde de ifade edilebilir. Göbbeç'in yukarda anılan eserinde bu noktayı tamamiyle aydınlatmayışı gözönünde tutulursa mesele daha ziyade ehemmiyet alır. Fiilin isimden çıktığı suretindeki yeni teori ile türkçede bu noktanın vuzuhla izah edilebileceği keyfiyetini henüz vuzuhla kavriyamıyan irdemenler için, izole olan Çince ile Eve dillerinin mütaleası çok tavsiyeye değer.

Şu suretle Meinhof'un kitabı hakkında izahatıma nihayet verir ve bu eserin mütaleasını yürekten tavsiye ederim. Bu kitabın değeri ne kadar yüksek sayılsa yeridir. Eğer Meinhof'un bildirdikleri gerçeğe uyar ve benim Türk dilleri hakkındaki görüşlerime yaraşırsa Hindo - Germanistik ilmi alanında flexion mefhumu lexikonlardan çizilmek hiç olmazsa başka türlü formüle edilmek gerektir. Dikkatli araştırmalarla şimdiye kadar Ural - Altay, Hindo - German, Sami, Afrika. . . suretinde gruplara ayrılan dillerdeki müessir kuvvetlerin aynı olduğu ortaya çıkacaktır. Şu suretle dilcilik âleminin dikkat gözünü üzerine çekmiş olan ve bu defa Kurultayda dinlemekle mübahi olduğum esaslarına göre çok esaslı görünen Güneş - Dil Teorisi'nin de gösterdiği, dillerin bir asıldan çıkmış olacağı düşüncesi başka cepheden teyyüt etmiş oluyor. Biz bu suretle, hiç olmazsa bu alanda, dillerin inkişafının müttehit bir surette olageldiğini mukayeseli dil bilgisi vasıtalarıyla ispat edecek olursak çok önemli bir adım olur ve mukayeseli dil tarihi bilgisi bununla gerçekten öğünebilir.

(Alkışlar)

Başkan — Söz, Bulgar Milli Kütüphanesi Şark Kısmı Uzmanı Bay Dr. Miateff'indir.

Yüce Cumurreisi, Yüce Başkanlık, Bayanlar, Baylar;

Bulgar Hükûmeti, Bulgar Maarif Vekâleti ve Millî Kütüphaneye namına Üçüncü Türk Dil Kurultayını selâmlarım. Beni davet etmekle memleketime verilen şeref dolayısıyla gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Kurultaya davet haberini geç aldığım için lâzımgelen hazırlığı yapmak fırsatını bulamadım. Halbuki Türkoloji ve Türkoloji tetkikleri için gerekli malzeme vatanımda da kâfi miktarda mevcuttur.

Yüksek Kurultayca da malûmdur ki Bulgar - Türk münasebetleri çok eskidir; bu münasebetler hattâ akrabalık bağları derecesindedirler bile.

Bizde mevcut olduğunu yukarıda arzettiğim malzeme üzerinde işlemek işi istikbalin vazifesidir. Bu vazifeyi kolaylaştıracağını sandığım Güneş - Dil Teorisi henüz çok yeni ve Bulgar ilmi için meçhul olduğundan bugün için kat'i bir kanaat izhar edemiyoruz. Böyle olmakla beraber hence yeni Güneş - Dil Teorisi (söylenilen güçlüğüne rağmen) ehemmiyetli ve enteresan bir teoridir. Şimdiye kadar büyük muvaffakiyetler elde ettiğini gördüğümüz misafirseven Türk Dil Kurumuna ilersi için de feyizli ve daha çok başarılı çalışmalar diler ve varmak istediği gayelerin hepsine kavuşmasını temenni ederim.

İlerde vatanım bu kongreye tekrar davet edilmek şerefine nail olursa ona genç Bulgar ilmi Güneş - Dil Teorisi üzerinde kat'i bir kanaat ve aydın bir netice ile iştirak etmiş olacaktır. Şahsıma gelince; yüce Kurultaya iştirak etmek fırsatı ve şerefi ilk olarak bana düştüğü için, ben ondan ve onun mesaisinden en çok derecede istifade etmeği şerefli vazife bileceğim. (Alkışlar)

Yüce Başkanlık,

Bize verilen bu şereften dolayı gönülden gelen teşekkürlerimi tekrarlar, yüksek heyetinizi bir kere daha selâmlarım. (Alkışlar)

Atatürk'ün gazetelerde okuduğum; ecnebi âlimlerine karşı söylenmiş sözlerinden ilham alarak derim ki:

Burada olduğu gibi, ilmin bitaraf âleminde muhtelif milletler birleşmeli, ve müşterek mesai için dostça elele vermelidir. Böylece beşeriyetin; hasretini çektiği hakikî cihan sulhünün temeli sağlamca atılmış olur. (Alkışlar)

Başkan — Beş dakika faslıdan sonra devam edilecektir.

İkinci Toplantı

Saat 15²⁰ - 16⁴⁰

Başkanlık Kuru :

Başkan : *Bn. Afet*

Sekreterler : *Bn. Esmâ Nayman*
B. İ. Müştak Mayakon

Başkan — Celse açılmıştır. Söz Fransız Sümeroloğu M. Hilaire de Barenton'undur.

(Profesör tezini Fransızca olarak okudu [1].)

[1] Fransızca metin. Ekler: No. 5.